

Kumlaby kyrka Visingsö

58.0551, 14.3483

När Kumlaby kyrka uppfördes under mitten av 1100-talet var den en av två betydande kyrkor på Visingsö, och det finns det som tyder på att Visingsö i vart fall under 1300-talet var uppdelat i två pastorat med var sin kyrkoherde och kaplan. Kanske byggdes kyrkan under Sverker den äldres regeringstid som sträckte sig mellan 1134 och 1156. Visingsö hade ju då sedan länge varit i den sverkerska ättens ägo.

På 1600-talet lät Per Brahe den yngre slå samman de båda socknarna och Ströja kyrka blev huvudkyrka, också kallad slottskyrkan eftersom den låg nära Visingsborgs slott. Det är den kyrka som i dag heter Brahekyrkan. Kumlaby kyrka förvandlades då till skola!

Men nu går vi händelserna lite i förväg.

Kumlaby kyrkan som är uppförd på en plats där det tidigare under vikingatiden fanns ett förkristet gravfält, är byggd av skiffer hämtad från ön.

Först uppförde man mittskeppet. Därefter tornet – eller snarare nedre delen. Om du tittar noga en bit upp på tornmuren ser du skarven mellan de olika torndelarna. Den övre delen av tornet kom till under 1400-talet och var då faktisk högre än vad den är idag, och var då försedd med en riktig tornspira.

Ursprungligen låg ingången på södra sidan av kyrkan, och tydliga spår av denna finns ännu i långhusväggen.

Vid en undersökning i samband med att kyrkan renoverades 1922 fann man på taknocken vid koret hammarband smyckade med drakslingor och bladornament, som troligen är från då kyrkan uppfördes på 1100-talet. I södra och mellersta Sverige finns idag i stort sett inga liknande tak kvar, men är betydligt bättre bevarade bland kyrkorna i Norrland.

Många av kyrkans vackra målningar försvann under 1600-talet. De doldes under ett lager av kalk i samband med att kyrkan omvandlades till en trivialskola med tre klasser; en i koret, en i långhuset och en i tornet. Samtidigt lät man kapa tornspiran för att göra en plattform varifrån eleverna kunde studera astronomi. I hela 175 år fungerade lokalen som skola innan den övergav och lämnades åt sitt öde. Kumlaby kyrka var under 1800-talet sädesmagasin - innan missionsförsamlingen under några år övertog lokalerna.

Först 1922 återställdes kyrkan, och man lät då knacka bort mycket av kalken från taket och väggarna, varvid de gamla ursprungliga målningarna framträdde igen.

Här kan vi se Sankt Kristofer iklädd blå dräkt bärande Kristusbarnet på sin axel. Kristus rycker honom i skägget! Den heliga Brigitta i ljusblå dräkt sitter vid en pulpet med en gåspenna i sin hand, just när hon skivar ner någon av alla de uppenbarelser hon fått av Kristus. Kristus håller med en handen fram tre fingrar, något som symboliserar den heliga Treenigheten. De två inåtvända fingrarna har också en symbolik, visande Kristus två naturer, den mänskliga och den gudomliga. Figuren i rödkål kappa till höger om Den heliga Brigitta är djävulen som frestar.

En rad helgon är avbildade i koret. Som till exempel Sankt Martin av Tours. Det är för övrigt till hans ära vi firar Märten Gås. Här finns också Sankta Elisabeth, Sankta Barbara samt apostlarna Andreas och Johannes Döparen avbildade. Även Sankta Helena Av Skövde och Sankt Olov finns avbildade inne i kyrkan.

I Valvet i tornrummet återfinns för övrigt en mycket ovanligt framställning. Det är legenden om den Helige Eustachius, jägarnas skyddshelgon. Kumlaby kyrka lär vara en av de ytterst få kyrkor i Sverige som har denna legend avbildad.

Spår från kyrkans invigning på 1100-talet finns i form av så kallade konsekrationkors. De var ursprungligen tolv till antalet och av dessa finns några bevarade. Det var när kyrkan invigdes av biskopen som denne tecknade tolv kors på väggarna med vigd olja. Korsen skulle symbolisera de tolv apostlarna, och de ansågs så viktiga att man ofta hade med sig en särskild konstnär enbart för detta ändamål. Korsen har senare övermålat men några av dessa är nu alltså återställda i sitt ursprungliga skick.

På konsoler i kyrkans långhus finns de fyra evangelisterna, troligen tillverkade i mitten av 1600-talet i ek från Visingsö. Mot den norra långhusväggen finns Sankt Lukas till vänster om en tavla med motivet Jesus i Getsemane. Och på den andra sidan, till höger om tavlan står Sankt Johannes.

De andra två evangelistskulpturerna finns på långhusets södra vägg, på var sin sida om en tavla som hör i hop med den andra talvan. Sankt Markus står till vänster och Sankt Matteus på den andra sidan. Tavlan visar Judas som överlämnar Jesus till överstepräster.

Skulpturerna är liksom altarfronten tillverkade av bildhuggaren och hovkonterfejaren Johan Werner den yngre.

I korfönstret finns något som är väldigt ovanligt. En bevarad så kallad himlastege, alltså trappsteg i nederdelen av fönsternischen som kulle symbolisera himmelrikets närhet. Det är en bild av Jakobsstegen, på vilken patriarken i sin dröm såg änglar gå up och ner mellan himmelen och jorden. Och fönstertrappor var en påminnelse om hur nära

evigheten och himmelriket är. Kumlaby kyrka är en av få medeltida kyrkor som har himlastegen i korfönstret bevarad.

I samband med att kyrkan blev skola slängde mycket av de ursprungliga inventarierna ut, och därför är det mesta som finns i kyrkan i dag hämtat från Brahekyrkan.

Det enda egentliga föremål i kyrkan som finns kvar från tiden då byggnaden var skola är predikstolen, som är försedd med mängder med klotter från skolelever.

Ovanför predikstolen finns en tavla av tyskt ursprung föreställande Kristus. Tavlan fanns tidigare ovanför triumfbågen melon koret och långhuset, men flyttade på 1970-talet när krucifixet skapat av Eva Spångberg kom på plats.

Vid det som ursprungligen var kyrkans huvudingång på den södra sidan av långhuset finns idag en gammal apotekarkista. Den hämtades från Jönköping på 1840-talet efter att Sockenstämman beslutat så. Där kunde folk i socknen vid behov köpa mediciner, men det står också att "åt de fattigare skulle mediciner alltid lemnas."

Dopfunten är tillverkad i slutet av 1980-tal i Visingsö-ek av konstnären James Prowse.

1954 fick kyrkan en orgel men då den inte tålde fuktigheten i kyrkan ersattes den senare av ett harmonium.

Bänkinredning har aldrig installerats utan sittplatser har ordnats med hjälp av flytt- och stapelbara stolar.

Kyrkklockorna är kanske samtida med tornet, det vill säga från 1200-talet. Avsaknad av inskription och deras form kan tyda på detta.

Numera håller man sommartid musikgudstjänster och helgmålsböner i kyrkan.

På kyrkogården finns mestadels gravstenar från senare delen av 1600-talet. Samtidigt som kyrkobyggnaden tjänade som skola användes alltså ändå kyrkogården som Visingsös begravningsplats, ända fram till mitten av 1700-talet då en kyrkogård också anlades vid Brahekyrkan. Här på kyrkogården finns dock några gravstenar från modern tid.

Källor:

Webb: Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister.

Pdf: "Kumlaby kyrka - Kulturhistorisk karakterisering och bedömning". Jonas Haas Jönköpings Läns museum 2005.

Bok: "Kumlaby kyrka - en guide om dess målningar och historia". Pontus Folkesson 2010. ISBN 978-91-633-7290-2

Bok: "Kyrkor i Jönköpings län. Del 1". Ulf Vibeke 1986. ISBN 91-970744-0-3

Bok: "Den lutherska ikonerna". Carl Henrik Martling 2001. ISBN 91-7271-019-5